

«ՈՒՍԻՒԽ» ԽՐԵՑ ԳԻՏԱԿԱՆԱԿՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՏԵՍԽԱԽԹՈՂԱԼՔՆԱԿԱՆ ՀԻՄՆԵՐԸ

Հ. Ռ. Ավագիմյան

Անճի շնորհիվ վարքի վերաբերյալ ժամանակակից գիտելիքները թույլ են տալիս պնդել, որ անք գործ ունենք անձի սոցիալական վարքի բովանդակին ցարդ ձևի հետ. չորս սրբաբանավորված է փոխկառուցված գործոնների համակարգով: Ընդ-վող փաթի լիաբանական հոգնքանական տեսությունը ղեկոս ստեղծված է:

Հիմնականորեն շուրջ առանձին մոտեցումներում, ուշադրություն է դարձվում նրանցի այս կամ այն կողմին, սակայն դրանք օրինաչափորեն փոխարկում են միմյանց: Տարբեր տեսությունների վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս ստանալ ուսումնասիրվող նրանցիի հարաբերականության ամբողջական պատկերը՝ նրա վերաբերյալ ժամանակակից գիտելիքների նմրո: Ընդ-վող վարքի առաջնական պատճառականությունն ընդգրկող գործոնների մեջ հոգնքաններն առանձնացնում են նրանք խոսքի հիմնական գործոններ՝ աղիակական, կենսաբանական և հոգնքանական, ինչպես նաև մի շարք մոտեցումներ:

Հասարակական գործոնացների և սոցիալական խմբերի ազդեցությունը մարդկանց վարքի վրա ներկատեղի դիտարկվում է սոցիալոգիական մոտեցման շրջանակներում: Սոցիալոգիական տեսությունները դիտարկում վարքը դիտարկում են հասարակական գործոնացներ, համակցություն և սոցիալական հորմոնի համատեքստում, որոնք հասարակված են տվյալ հասարակության մեջ: Սոցիալական դիտարկումները սովորաբար մեջարկվում են սոցիալական օրինաչափություններին, նրանք կապված են ժամանակաշրջանից և հասարակությունից, դրանք կարելի է կանխատեսել, մի շարք դիտարկում էլ կարելի է կատարվել:

Տվյալ աղիակյան առավել հայտնի ներկայացուցիչներ են համալսարանում Ուոնտը, Գ. Քալվը, Ա. Քլեյնը, Լ. Կոլորեյնը, Ի. Լեյնը, Ք. Փարսոնը, Ռ. Մերտոնը՝ յոթինը:

Հոգնքանների կարծիքով դիտարկումների ելմանական պատճառներից մեկը կոնֆլիկտն է նպատակների և նրանց համակցում միջոցների միջև, որը կարող է հանգեցնել սեռական լարվածության, ֆրոստրաքայի և ազատագրայի անօրինական նպատակների որոնման: Տվյալ հանգամանքով է մասամբ բացատրվում հանցավորության հարաբերականորեն թվաքանակը սոցիալական առարկան շրջանի մեջ:

Սոցիալական դիտարկումների մյուս օրինակի գործոններ են ճանաչվում՝ տարբերությունները սոցիալական փոխգործողության մասնակիցների միջև և սեռականից չիլականացումը (Ք. Փարսոն), անհամապատասխանությունը բարոյների թվական և մարդկանց անձնային հատկանիշների միջև (Գ. Կոլորեյնը), դիտարկումները միջամշակույթի հորմոնի և ուսուցման ազդեցությունը (Ռ. Կոլորեյն, Լ. Օուլին): Այսպես, դիտարկումներ են ճանաչված սոցիալական հոգնքան Է. Կոլորեյնը գտնում են, որ վաղ մանկությունից դիտարկումները նրանցականացում (հանցավոր, կոնֆլիկտային) կամ ռեդուկտական) ազդող անհատը մեծ հավանականությամբ կլիկտի դիտարկում վարքի համապատասխան ձևերը (5; 7):

Օրվերով սոցիալական գործոնների հետ միմյուր գործում են նաև դիտարկում վարքի աղիակի գործոնները: Սոցիալալիզացիայի տեսության համաձայն (Է. Լմմեր, Գ. Քլեյնը)՝ դիտարկումները այն բանի հետևանք են, որ հասարակությունը ինքն է անհատին կապում համապատասխան պիտակներ՝ նշանակում մարդու գաղաղությունները հարաբերակցելով միջոցական կանոնների հետ (առաջնային դիտարկություն): Արտիճանաբար ձևավորվում է վարք, որն անհատին ապահովում է հետևող դիտարկում (նրկություն դիտարկություն) (6; էջ 13):

Սոցիալոգիական տեսությունները չեն բացատրում, թե ինչու միևնույն պայմաններում տարբեր մարդիկ ցուցաբերում են տարբեր վարք, օրինակ՝ աղքատ շրջանի ոչ բոլոր ներկայացուցիչներն են ընտելում դիտարկում վարք և ընդհանրապես:

Անձի վարքի վրա ազդող մյուս գործոններն են ներքին, *կենսաբանական պայմանները* աշխինք՝ այն քանակն էինք, որի հետ փոխզդեմություն են գտնվացած արտաքին պայմանները։ Հիմնականը շուրջ սկզբնական շրջանում գարգացել են այն տնտեսությունները, որոնք բազմաշտում են շնորհիվ վարքը կենսաբանական պատճառների տեսանկյունից։ Հետազոտողները գերազանցապես ուղարկություն էին դարձնում ձևաչափ վարքի կառուցվածքին առանձնահատկություններին։ 19-րդ դարում խառնալիք բնիչ էր քրեական Պեգարն Լոբրոքը (1836-1909) առաջադրվեց կենսաառարկայական տնտեսություն, ըստ որի մարդու հանցավոր վարքը կառուցված է նրա ախտաբանական կառուցվածքի հետ։ Այսպես ընդհանրացված տնտեսություն մեղքով՝ ռադոնալիստիկ առանձնացրեց «քեռնիս հանցավոր տիպի» մոտավորապես 37 բնութագրություն։ Ավելի ուշ Հ.Լոբրոքայի տնտեսությունը, յետոս մտալ գիտական ստիչ պատմություն մեզ, գիտական տնտեսությունից ճանաչվեց անհիմն (8; 9)։

Տվյալ ուղղության մյուս վաղ ներկայացուցիչն է ամերիկացի բնիչ էր Էդվարդ Ուիլյամ Օհլդոնը (1898-1984), որը հիմնավորեց կապը խառնվածքի տիպերի և մարդու սոցիալական կառուցվածքի տիպերի միջև (12; էջ 252-261)։

Կոնրադ Լորենցի (1903-1989) էթոլոգիական մոտեցումը, որը գարգացրեց էր Դարվինի գաղափարները, մարդկային վարքի տարրեր ներառեց (օրինակ՝ ագրեսիան) բազմաշտում և նախնադարյան գոյության համար պայքարի բնագավառ։ Նրա կարծիքով, «Ագրեսիան, որի դրսևորումները համարյա նույնականացվում են մանկան քնադրի դրսևորումների հետ, բնական պայմաններում ծառայում է կյանքի ու տեսակի պահպանմանը» (10; էջ 37)։

Կենսաբնագրաբանության շրջանակներում ձեռնարկվում էին նպատակաուղղված վարքեր կապ հաստատելու մարդու դիմադրության ու ժառանգական առանձնահատկությունների միջև։ Տվյալ կապի առաջնությունը մեկը համարում են Ռ.Միլլերի գենետիկական ուսումնասիրությունների պայմանները, որոնք արեց ևս կապել 20-րդ դարի 60-ական թթ.։ Նրա ուսումնասիրությունները հանգեցրին այն նպատակագրության, որ ավելորդ Կ-բորոստի ռադիոալիստիկ տարրերը կապում էին մոտ էսթիմացիան նկատվում է 15 անգամ հաճախ, քան դա լինում է ընդհանրապես։ Միևնույն ժամանակ տվյալ մոտեցման բնագավառները նշում են, որ սովորող Կ-բորոստի կրողների դիմադրությունը կարող է լինել ոչ թե քրոմոսոմային առանձնահատկություն, այլ նրա հետ կապված այնպիսի առանձնահատկություններ, ինչպիսիք են բարձր հասակը, վաղ հասունացումը, ցածր ինտելեկտը (3; էջ 231)։

Չնայած նրան, որ որևէ կոնկրետ վարքի տեսակի համար պատասխանատու գենը դեռ չէր հայտնվում չէ՝ կոնկրետ ժառանգականության և վարքի միջև կապը ընդունվում է բավարարիչ մասնագետների կողմից։ Հնդկող վարքի այլ կենսաբանական դիմադրությունների մեջ նշում են հորմոնների ազդեցությունը (մասնավորապես տեստոստերոնի)։ Դաբար և Մորիսը պատմության 4 ինքուր վիտերոնների օրինակի վրա ներս արեց նպատակագրության, որ տնտեսությունների և համայնության կապը վարքի հակվածության միջև գոյություն ունի որոշակի կապ (3; էջ 235)։

Ընդհանրապես ժամանակակից գիտելիքները թույլ են տալիս խոսել այն մասին, որ ժառանգվում են ոչ միայն շնորհիվ վարքի ինչ-որ կոնկրետ ձևեր, այլև դաշտակի տեսնադրություն-տիպաբանական համակարգերը, որոնք մեծացում են դիմադրության ձևավորման համակարգերում, օրինակ, ինտելեկտիկությունը կամ ինտելեկտիկ ձևերում։

Մասնավորելով դիմադրության վարքի առաջնությունը վերաբերյալ կենսաբանական տնտեսությունները՝ մենք նկատեցինք, որ ներքին կենսաբանական գործընթացները որոշակի դեր են խաղում շնորհիվ վարքի ձևավորման մեջ։ Նրանք կարևորում են հավանականություն (հավանականություն) ունի ու բնույթը սոցիալական միջավայրի տարրեր ներգործություններին։ Չնայած վատների առկայության, որոնք հատուկապես են շնորհիվ վարքի կենսաբանական հիմքերի գոյությունը։ Նրանք պործում են միայն որոշակի առիթվական շրջանառության համակարգում։ Բացի այդ՝ առիթվական պայմանները կարող են առաջացնել կենսաբանական վտանգությունները օրգանիզմում, օրինակ, կանխարգելել նպատակի համակարգի տեսնադրությունը կամ հորմոնալ ֆոնը։ Ընդհանուր առմամբ անձի շնորհիվ վարքը սոցիալական և կենսաբանական գործոնների քաղաք վաղադրություններն արդյունք է, որն իր հնարքի շնորհիվ է անձի հարաբերությունների համակարգով։

Մենք դիտարկեցինք այն սոցիալական և կենսաքանակական պայմանները, որոնք նպաստում են վարքային դեհիացիաների ձևավորմանը և վերջուպես մոտեցանք անձի շնորհով վարքի հոգեբանական մեխանիզմների հարցին: Ինչպե՞ս միևնույն պայմաններում մարդիկ զուգահեռում են տարբեր վարք: Այդ թվում և գլխավորապես նայելով այնպիսիները, որոնք գտնվում են տարբեր վարք, անձի ո՞ր ենթակառուցվածքներն ու հատկանիշներն են պայմանավորում շնորհով վարքը, հոգեբանական ո՞ր մեխանիզմներն են առաջացնում և պահպանում դիտահետաքրքրությունը, անձի ո՞ր հատկանիշներն են խաչընդունում վարքային շնորհով ձևավորմանը:

Էրգիտենցիայի հումանիստական հոգեբանությունը (Կ.Ռազմբա, Ա.Մատուր, Վ.Ֆրանկ) շնորհով պետք է մտորվային անհատավորությունը յարժույթային դրսևորումների վրա, ինչպիսիք են հոգևոր կենցաղային և ինքնադրսևորումը: Հոգևոր կենցաղային ենթաստիճան է անձնական անձնաշրջանից դուրս գալու և ներառվելու յարժույթ: Այն կապված է մարդկային արժեքների մեջ ինքնագործնական, սեփական անհատականության և ինքնադրսևորման կարևորության ճանաչման հետ: Այն դրսևորվում է այնպիսի բարձրագույն գեղամտական գործունեությամբ, ինչպիսիք են՝ ազատությունը, պատասխանատվությունը, պարտքը, գործունեությունը, բարոյությունը, կարեկցանքը, հարգանքը, ներառքությունը, սնույթ, հույսը, ստեղծագործելու հաճույքը (14; 16): Դեհիանության դիտում մենք տեսնում ենք հսկայական պատկերը: Այդ պատճառով շնորհով վարքն անհիմա է, դիտարկվող որպես անձի էրգիտենցիալ խնդիրների հետևանք և նրա հոգևոր զարգացման խախտումներ:

Հոգեմեխանիկական տեսությունները, որոնք զարգացել են Ջ.Ֆրանկի (1856-1939) հոգեմեխանիկայում, բացահայտում են մարդկային փոքրիկ անհատական մեխանիզմները (17): Հոգեմեխանիկական տեսությունները (Ջ.Ֆրանկ, Ա.Ադլեր, Կ.Յունգ) բացահայտում են անձնային զարգացման յարժույթային մեխանիզմները և առաջին հերթին յուրյ տալիս պատասխանելու այն հարցերին: Ինչպե՞ս է այն մարդիկ իրենց պահում որոշակի ձևով, ինչպիսիք են և նրանց վարքի մոտիվացիան և ինչպե՞ս է այն ձևավորվում:

Եթե հոգեմեխանիկան մոնոցումս կողմնորոշված է անձի զարգացման ներքին դիտարկվային ուսումնասիրության վրա, ապա փոքրագիտությունից կտր ընկնելով դիտարկվող դիտում տեսություններն ուսումնասիրում են աշխարհայնությունը դիտարկվող վարքը: Տվյալ մոտիվությունը ներկայացնում է հատուկ հետաքրքրություն, քանի որ մեր ուսումնասիրության առարկա նույնպես անձի վարքն է:

Դասական *բիոնոլոգիայի* ներկայացուցիչներն (Է. Պրոքորյակ, Ջ. Մաթսոն, Բ.Սթենլի) առաջարկեցին մարդկային վարքի հիմնական սկզբունքներն ու մեխանիզմները դիտարկել ճշգրիտ միջավայրի հետ անձի փոխզդեցություններն առարկայից: Բիոնոլոգիայում գտնվում է շնորհով վարքը կարելի է սահմանել որպես միջավայրի բարդ պայմանավորվածության արդյունք (2; 1):

Սոցիալ-կոգնիտիվ տեսությունը կամ *սոցիալական սոցիալական տեսությունը*, որը մշակվել է Ա.Բանդուրայի կողմից, իրենից ներկայացնում է սոցիալական փոխազդեցության տեսություն: Սոցիալական սոցիալական տեսության համաձայն՝ բնածին են հանդիսանում միայն տարրական ռեֆլեքսները՝ մարդու հնարավորությունների սահմանը: Մարդու գաղափար վարք սոցիալական պայմանավորված է, քանի որ նրա հիմքում ընկած են բարդ նստություններ, որոնք պահանջում են հասուն սոցիալական: (2; էջ 11):

Սոցիալական տեսությանը շատ մոտ է *կոգնիտիվ ուղղությունը*, որը նայում է զարգացել է բիոնոլոգիայի հիմքի վրա: Ա. Բանդուրայի կողմից մոտիվ և Ա. Էլլիսի բացահայտված տեսության համաձայն՝ վարքի շնորհով կարելի է ընկած են ոչ ապագայի մտածական սխեմաներ (11; էջ 19):

Լ.Ս.Վիգոտսկիի գրքում էր, որ դիտարկում հոգեբանական գաղափարական առարկա է հանդիսանում ներառքությունների խնդիրն անցումային տարիքում: Մարդու բոլոր հոգեբանական գործառնությունները գործառնության յուրաքանչյուր տարիքում գտնվում են ոչ թե շահավետագույն, պատահական ձևով, այլ որոշակի նստավարձով՝ ուղղորդվելով անձի մեջ կոտակված որոշակի զգուշացման, հավանություն և հետաքրքրություններով: Դուրս ընդլայնելի մեր վարքի այդ շարժիչ անձր փոխում են յուրաքանչյուր տարիքային փուլում, իսկ նրանց էվոլյուցիան ընկած է վարքի փոխազդեցության հիմքում (4; էջ 6):

Լ.Ս.Վիգոտսկու կարծիքով՝ «մեխանիկական զարգացման փուլում» նրանք ուղղորդվում են՝ բնական, կենսաքանակական, օրգանական էվոլյուցիայի և սոցիալ-մշակութային ձևավորման ուղղությունը, սոցիալական անկարողությունը, որոնց շարք է նստավարձությունից կազմվում և անհատական հատկանքների շրջանի իրական գործունեացը, հանգեցնում է, նրան, որ հավանա՝

հնտաքրքրության խնդիրն ամբողջ սննդական եռասունամյուն շրջանի կենտրոնական խնդիրն է, որը հանգումը լուծվում է բավականին պարզեցված, նրկո գումարելիների միջին բախանանանի դուրս բերման ճանաչարարով՝ յուրջ խաղի ձևով» (4; էջ 40):

Նա գրում է, որ մարդու վարքը ոչ միայն կենսաբանական էվոլյուցիայի արդյունք է, բլլ հանգեցրել է մայրկային տիպի առաջացման՝ նրան բնորոշ բոլոր հոգեբիվոլյուցիանան գործառնրանների հետ միասին, այլև պատմական կամ մշակութային զարգացման արդյունք է (4; էջ 47):

Այսպիսով, սոցիալական և սոցիալ-հոգեբանական տնալթյունները դիմանտ վարքը դիտարկում են որպես սոցիալական գործրթացների, հասարակության և կոնկրետ անհատի միջև բարդ ետաբերալթյունների արդյունք, ինչն օգնում է հիմնախնդրի լուծումը գլխական իմրների վրա դնելը:

Резюме

Обобщая исследования и концепции, относящиеся к характеристике девиантности в группе риска подростков, мы пришли к следующему выводу: причина того, что подростки, имеющие склонность к проявлению отклоняющегося поведения, оказавшихся в группе риска, обусловлены объективными факторами. Однако перемещение из этой группы в сторону проявления стабильности отклоняющегося поведения обусловлено субъективными факторами.

Գրականություն

- Արզումանյան Ա.Ջ., Պեխուսանների խաղարկող սոցիալական վարքաբի հոգեբանականկալարմական միլիանիզմները, էր., 1991:
- Бихенризм: Торндайк Э. Принципы овучения, основанные на психологии; Уотсон Дж.Б. Психология как наука о поведении. М. 1988.
- Барон Р., Ричардсон Д. Агрессия.СПб., 1997.
- Выготский Л.С., Соврание сочинений, М., 1984,Т.4.
- Змановская. Е.В.Девиантология (Психология отклоняющегося поведения.) М.2006.
- Клейберг Ю.А., Психология девиантного поведения. М., 2001.
- Кин И.С., В поисках себя: личность и ее самосознание. М., 1978.
- Ломброзо Г., Гензальность и помешательство: Параллель между великими людьми и помешанными. М., 1990.
- Ломброзо Г., Преступление. М., 1994.
- Лоренц К. Агрессия. М., 1994.
- Нельсон-Джоунс Р. Теория и практика консультирования. СПб., 2000.
- Психология индивидуальных различий; Тексты. М., 1982.
- Равич-Шерво И.В. и др. Психогенетика. М., 2002.
- Роджерс К. Взгляда на психотерапию. Становление человека. М., 1994.
- Филонов И.Б., Поиск пределов допустимого как одна из особенностей поведения "трудных" подростков.//Социальная психология личности. М., 1979.
- Франкл В. Человек в поисках смысла. М., 1990.
- Фрейд З. Лекции по введению в психоанализ. М., 1989.